

УДК 338.439.5

Федосеева Г.С.

кандидат економічних наук, доцент, докторант,
Миколаївський національний аграрний університет

СВІТОВИЙ РИНОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ

У статті надано авторський підхід до тлумачення дефініцій «ринок сільськогосподарської продукції» та «світовий ринок сільськогосподарської продукції». Розмежовано такі види ринків: світовий ринок продовольства, світовий ринок сільськогосподарської продукції, світовий сільськогосподарський ринок. Розглянуто основні види світового ринку сільськогосподарської продукції залежно від об'єктів купівлі-продажу, а також названо основних експортерів та імпортерів на них. Висвітлено авторську позицію щодо поділу суб'єктів світового ринку сільськогосподарської продукції на групи залежно від мети їх діяльності. На основі даних Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН розподілено всі країни світу, що є учасниками досліджуваного ринку, на групи залежно від ступеня їх участі у торгових відносинах.

Ключові слова: аграрний ринок, ринок сільськогосподарської продукції, світовий ринок, світовий ринок сільськогосподарської продукції, світовий ринок продовольства, світовий сільськогосподарський ринок, суб'єкти світового ринку сільськогосподарської продукції.

МИРОВОЙ РЫНОК СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ И ПРАКТИЧЕСКИЙ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ

Федосеева Г.С.

В статье предоставлен авторский подход к толкованию дефиниций «рынок сельскохозяйственной продукции» и «мировой рынок сельскохозяйственной продукции». Разграничены такие виды рынков: мировой рынок продовольствия, мировой рынок сельскохозяйственной продукции, мировой сельскохозяйственный рынок. Рассмотрены основные виды мирового рынка сельскохозяйственной продукции в зависимости от объектов купли-продажи, а также названы основные экспортеры и импортеры на них. Освещена авторская позиция по разделу субъектов мирового рынка сельскохозяйственной продукции на группы в зависимости от цели их деятельности. На основе данных Продовольственной и сельскохозяйственной организации ООН распределены все страны мира, которые являются участниками исследуемого рынка, на группы в зависимости от степени их участия в торговых отношениях.

Ключевые слова: аграрный рынок, рынок сельскохозяйственной продукции, мировой рынок, мировой рынок сельскохозяйственной продукции, мировой рынок продовольствия, мировой сельскохозяйственный рынок, субъекты мирового рынка сельскохозяйственной продукции.

THE WORLD MARKET FOR AGRICULTURAL PRODUCTS: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT

Fedoseeva H.

The article provided the author's approach to the interpretation of the definitions of "the market of agricultural products" and "the global market for agricultural products". Delineate these types of mar-

kets: the global food market, the global market for agricultural products, the global agricultural market. The main types of the world market of agricultural products, depending on the purchase and sale of objects, and named the main exporters and importers to them. The article deals with the author's position on the list of the world market of agricultural products in the group of subjects depending on the purpose of their activity. Based on data of the Food and Agriculture Organization of the United Nations allocated to all countries that are parties to the test of the market into groups depending on the degree of their involvement in trade relations.

Keywords: *agricultural market, market for agricultural products, world market, global market for agricultural products, world food market, global agricultural market, subjects of the global agricultural market.*

Постановка проблеми. В результаті історичного розвитку суспільства, виникнення суспільного поділу праці, приватної власності на засоби виробництва й економічного відокремлення товаровиробників суспільне виробництво набуло товарної форми. На певному етапі розвитку (капіталізм) ця товарна форма стає пануючою, а товарно-грошові відносини починають опосередковувати практично всі відносини суспільства. Економіка, в якій товарно-грошові відносини є основою, отримала назву ринкової економіки. Ключовим елементом конструкції «ринкова економіка» є ринок.

О.О. Мамалуй зазначає, що ринок – це сукупність економічних відносин, що виникають між виробниками і споживачами у процесі вільного еквівалентного обміну виробленими благами (послугами), який організований за законами товарного виробництва і грошового обігу [1].

Науково-технічний прогрес створює умови для поглиблення спеціалізації виробництва, що веде до необхідності економічної інтеграції на рівні галузей та окремих країн. Виробництво певних видів продукції починає перевищувати внутрішні потреби, а виробництво інших видів продукції всередині країни або недостатнє, або зовсім відсутнє. Отже, формуються міжнародний попит та пропозиція продукції, внаслідок чого виникає світовий ринок.

Водночас на світовій арені існує значна кількість різного роду ринків, кожен з яких має свої особливості розвитку. Стосується це і світового ринку сільськогосподарської продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку аграрного ринку та ринку сільськогосподарської продукції висвітлювали в своїх роботах такі провідні вчені, як, зокрема, В.Г. Андрійчук, М.О. Гофман, В.К. Збарський, Ю.С. Коваленко, Т.М. Лозинська, В.І. Мацибора, О.О. Мороз. Проблеми функціонування світового ринку досліджували М.О. Ажнюк, В.В. Козик, О.С. Передрій, І.Ю. Сіваченко, К.С. Солонінко та інші науковці. Водночас існує ціла низка питань, що потребують подальшого дослідження. Серед них слід виокремити обґрунтування особливостей розвитку світового ринку сільськогосподарської продукції порівняно з іншими видами світових ринків, визначення основних його учасників, розгляд окремих видів світового ринку сільськогосподарської продукції.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування основних теоретичних та практичних аспектів функціонування світового ринку сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна економічна система є сукупністю значної кількості взаємодіючих ринків. Причому ринки можна класифікувати за об'єктами обміну, з територіальної точки зору, залежно від умов діяльності ринкових відносин, відповідності чинному законодавству тощо. Кожен наведений вид ринку має свою інфраструктуру та притаманний лише йому набір інструментів, які забезпечують життєдіяльність конкретного ринку. Окремі види ринку не існують самі по собі. Всі вони пов'язані між собою та утворюють розгалужену ринкову систему. Вона діє не тільки в межах тієї чи іншої країни, але й глобально, охоплюючи своїм впливом значну частину світового господарства.

Сільськогосподарський ринок є різновидом ринку за об'єктом обміну, а саме частиною ринку товарів народного споживання. Про це свідчить трактування цього поняття Ю.С. Коваленком, згідно з яким сільськогосподарський ринок – це частина національного аграрного ринку, на якому предметом купівлі-продажу є сільськогосподарська продукція та продовольство [2].

Специфіка діяльності підприємств аграрного сектору приводить до необхідності залучення до процесу виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції підприємств суміжних галузей із виробництва матеріально-технічних засобів для сільського господарства, транспортування, перероблення та зберігання сільськогосподарської продукції. Виходячи з зазначеного, деякі науковці почали трактувати поняття «сільськогосподарський ринок» більш широко. Так, О.В. Кривончак під сільськогосподарським (аграрним) ринком розуміє відносини, які складаються між сільським господарством і промисловими підприємствами та іншими споживачами його продукції, а також із сукупності обмінних операцій між самими сільськогосподарськими товаровиробниками [3].

Отже, дослідження засвідчили наявність як мінімум двох підходів до розкриття сутності аграрного ринку:

1) виділення аграрного та агропромислового ринків на основі об'єкта економічних відносин; аграрний ринок включає в себе торгівлю саме сільськогосподарською продукцією (сировиною та продукцією після первинної обробки), а агропромисловий ринок, окрім зазначеного, включає ще й засоби виробництва; цього підходу дотримуються О.О. Мороз [4], В.Г. Андрійчук [5], Ю.С. Коваленко [2] та інші вчені;

2) ототожнення агропромислового ринку з аграрним ринком шляхом включення до останнього ринку засобів виробництва; прибічниками зазначеного підходу є О.В. Кривончак [3], М.О. Гофман [6], П.Т. Саблук та інші науковці.

Таким чином, враховуючи дискусійні моменти, які виникають під час трактування поняття «аграрний ринок», вважаємо, що у разі врахування економічних відносин між суб'єктами, предметом яких є сільськогосподарська продукція, доречно говорити не про аграрний ринок загалом, а саме про ринок сільськогосподарської продукції.

На нашу думку, ринок сільськогосподарської продукції потрібно розглядати як систему установ, відносин та принципів функціонування, яка формує обмінні процеси між виробниками та споживачами сільськогосподарської продукції не лише у вигляді продовольства, але й як засобів виробництва для інших галузей, сприяє формуванню її експортного потенціалу та забезпеченню продовольчої безпеки держави.

Слушною є думка В.В. Козика, який зазначає: «Світовий ринок став закономірним результатом розвитку внутрішніх і національних ринків товарів, які вийшли за межі державних кордонів» та виділяє такі його ознаки: він є категорією товарного виробництва, яке у пошуках збуту своєї продукції вийшло за національні межі; він виявляється у міждержавному переміщенні товарів під впливом не тільки внутрішніх, але й зовнішніх попиту і пропозиції; він оптимізує використання факторів виробництва, підказуючи виробнику, у яких галузях та регіонах вони можуть бути застосовані найефективніше; він виконує санаційну роль, вибракуючи з міжнародного обміну товари та часто їх виробників, які не можуть забезпечити міжнародний стандарт якості за конкурентних цін; на ньому існує особлива система цін – світові ціни; на ньому рух товарів зумовлюється не лише економічними факторами (виробничими зв'язками між підприємствами та регіонами країни), але й зовнішньоекономічною політикою окремих держав [7].

Таким чином, світовий ринок є системою, в якій існують міжнародний попит і пропозиція, а також комерційний обмін товарами і послугами та яка формується за рахунок товарно-грошових відносин різних країн.

Світовий ринок сільськогосподарської продукції формується за рахунок реалізації виробниками свого товару на міжнародному рівні. Причому на цьому ринку реалізується сільськогосподарська продукція у вигляді сировини або та, яка пройшла первинну обробку. В разі, коли в міжнародному масштабі йдеться про обмін продуктами харчування, такий ринок варто розглядати як світовий продовольчий ринок. Якщо ж на ринку, окрім власне сільськогосподарської продукції реалізуються засоби матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва, варто говорити про світовий сільськогосподарський ринок.

Світовий ринок сільськогосподарської продукції включає обмінні процеси, які проходять у світовому масштабі і об'єктом яких є вся виготовлена сільськогосподарськими товаровиробниками продукція. Крім того, особливістю досліджуваного ринку є те, що на ньому формуються попит та пропозиція не лише на вирощену продукцію, але й на відходи, які отримуються в результаті її виробництва. Так, в умовах зростання міжнародного попиту на органічну продукцію на світовому ринку, відповідно, підвищується попит на органічні добрива, які використовуються під час її виробництва, а отже, пропозиція зростає. Отже, світовий ринок органічних добрив показує підвищення темпів свого росту.

Світовий ринок біологічного палива в умовах обмежених світових енергетичних ресурсів, об'єктом якого є та сільськогосподарська продукція, що в переробці може продукувати енергію, також з кожним роком показує стрімкі темпи росту. Встановлено, що близько 90% світового споживання біопалива припадає на рідкі види – біоетанол і біодизель. Незважаючи на те, що рідке біопаливо забезпечує лише невелику частку загальносвітових потреб в енергії, воно значною мірою впливає на світове сільське господарство та сільськогосподарські ринки через використання земельних ресурсів і сільськогосподарської сировини для його виробництва. Як правило, на цьому ринку основною сільськогосподарською продукцією є ріпак, стебла кукурудзи, солома, арахіс, соя, картопля, цукровий буряк, цукрова тростина тощо.

Світовий ринок продукції тваринництва включає світові ринки м'яса, молока, яєць, продукції бджільництва, риби тощо. Причому ці ринки складаються як з ринків високотребованої продукції (м'ясо свинини, яловичина, курятина, молоко, риба тощо), так і з ринків окремих нішевих категорій продукції (мед, конина, молюски, м'ясо кроля тощо).

Крім того, світовий ринок продукції тваринництва можна розподілити не лише по товарній структурі, але й по географічній. Так, країни ЄС, США, Індія, Аргентина є лідерами з виробництва та реалізації продукції скотарства. Китай, США, Німеччина, Іспанія, Бразилія спеціалізуються на свинарстві. До основних виробників м'яса птиці належать США, Китай, Бразилія, які одночасно є її найбільшими експортерами. Лідером з виробництва продукції вівчарства є Австралія, крім того, близько половини світового поголів'я овець припадає на Туреччину, Іран, Пакистан, Індію, Афганістан, Судан та інші країни. Провідними країнами з експорту м'яса кролів є Китай, Бельгія, Польща, Угорщина. Половина всіх світових виловів риби припадає на такі країни, як Японія, Росія, Китай, США, Чилі, Перу. На світовому ринку продукції бджільництва основними експортерами меду є Китай, США, Аргентина, Україна, Канада.

Світовий ринок продукції рослинництва представлений значною кількістю різних ринків, найбільш потужними з яких є світовий ринок зерна, світовий ринок олійних культур, світовий ринок фруктів, світовий ринок овочів. Крім того, нині досить швидко розвиваються світовий ринок чаю та кави, світовий ринок тропічних фруктів, світовий ринок тютюну тощо.

Основними видами експортних зернових культур на міжнародному ринку є пшениця, ячмінь, овес, кукурудза, рис, соя і горох. Нині головними експортерами зернової продукції є США, Канада, Австралія, Аргентина, країни ЄС, Україна, їх сумарні експортні пропозиції становлять більше 80% світової торгівлі зерном. На світовому ринку олійних культур переважно представлені соняшник, соя та ріпак, на які припадає близько 80% експортних поставок цих культур.

Зазначений ринок контролюють такі країни-експортери, як США, Китай, Аргентина, Бразилія, Україна. Основними фруктами у міжнародній торгівлі є банани, яблука і апельсини. При цьому головними експортерами є Китай, Індія, Бразилія, США, Італія, Іспанія, Мексика, Франція, Туреччина та Іран. Серед овочів найбільшою популярністю на світовому ринку користуються цибуля, томати, перець, морква та огірки. На цьому ринку представлена продукція головним чином з Китаю, Індії, США, Туреччини та Росії.

На світовому ринку сільськогосподарської продукції діє значна кількість суб'єктів, які можна розділити по групах залежно від їх економічного інтересу та специфіки проведених операцій, а саме суб'єкти виробництва сільськогосподарської продукції, суб'єкти продажу сільськогосподарської продукції, суб'єкти купівлі сільськогосподарської продукції та суб'єкти забезпечення функціонування світового ринку сільськогосподарської продукції.

До суб'єктів виробництва сільськогосподарської продукції нами включено сільськогосподарських товаровиробників та ТНК. Враховуючи результати проведеного дослідження, згідно з якими виявлено, що сільськогосподарськими товаровиробниками можуть бути суб'єкти господарської діяльності, у яких виручка від реалізації сільськогосподарської продукції складає більше 50% валового доходу підприємства, ми до цієї підгрупи віднесли фермерські господарства, сільськогосподарські підприємства та агрохолдинги.

Суб'єкти продажу сільськогосподарської продукції на світовому ринку представлені агротрейдерами, сільськогосподарськими товаровиробниками, ТНК, державними комерційними структурами, міжнародними товарними біржами. Вважаємо, що умовно ці суб'єкти можна розподілити на тих, хто реалізує власно вироблену сільськогосподарську продукцію, та на посередників. Встановлено, що особливістю функціонування світового ринку сільськогосподарської продукції є переважання обсягів поставок посередників над обсягами поставок сільськогосподарських товаровиробників. Так, в досліджуваній групі лише сільськогосподарські товаровиробники та ТНК можуть реалізувати продукцію власного виробництва, інші перепродують куплений у виробників товар.

До суб'єктів купівлі сільськогосподарської продукції на світовому ринку нами віднесено сільськогосподарські товаровиробники, промислові підприємства, ТНК, державні структури. Варто відзначити відсутність у наведеній нами групі суб'єктів купівлі сільськогосподарської продукції основного її кінцевого споживача – населення країн світу. Вважаємо, що окремий споживач купує певний вид продукції, як правило, на внутрішньому ринку в роздріб у тих підприємств, які купили цей товар на міжнародному ринку, тому не є суб'єктом купівлі сільськогосподарської продукції в міжнародному масштабі.

Таким чином, суб'єкти купівлі сільськогосподарської продукції на світовому ринку здійснюють закупівлю даної продукції для власного споживання; для переробки; для формування державних резервних продовольчих фондів.

Суб'єкти забезпечення функціонування світового ринку сільськогосподарської продукції фактично формують його інфраструктуру. Так, до цієї групи суб'єктів ми віднесли суб'єктів забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції; суб'єктів фінансово-кредитного забезпечення; суб'єктів регулюючого забезпечення; суб'єктів інформаційного забезпечення; суб'єктів транспортування сільськогосподарської продукції та суб'єктів її зберігання.

Згідно з даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) на світовому ринку сільськогосподарської продукції у ролі експортерів та імпортерів виступають 157 країн. Зазначені країни ми розподілили на групи залежно від вартості їх зовнішньоторгового обороту (далі – ЗТО) сільськогосподарської продукції.

До першої групи належать країни, у яких річна вартість ЗТО сільськогосподарської продукції становить до 10 000 тис. дол. Згідно з проведеними дослідженнями це одна країна, а саме Ніуе.

Друга група включає країни, ЗТО сільськогосподарською продукцією яких складає від 10 000 тис. дол. до 100 000 тис. дол. До цієї групи належать Домінікія, Танго, Центральна Африканська Республіка, Самоа тощо.

До складу третьої групи належать країни, ЗТО сільськогосподарською продукцією яких становить від 100 000 тис. дол. до 1 000 000 тис. дол. Це такі країни, як, зокрема, Чад, Конго, Армєнія, Габон, Ямайка, Мавританія, Кіпр, Панама, Нєпал.

Четверта група складається з країн, які експортують та імпортуєть сільськогосподарську продукцію на суму від 1 000 000 тис. дол. до 10 000 000 тис. дол. Це такі країни, як, зокрема, Азербайджан, Куба, Гондурас, Кувейт, Латвія, Марокко, Болгарія, Єгипет.

До п'ятої групи ввійшли країни, ЗТО сільськогосподарської продукції яких становить від 10 000 000 тис. дол. до 100 000 000 тис. дол. Це такі країни, як, зокрема, ОАЄ, Таїланд, Україна, Австралія, Італія, Китай, Франція.

До шостої групи входять Німєччина та США. Вони купують та продають сільськогосподарської продукції на суму більше 100 000 000 тис. дол.

Також, згідно з даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН найбільшими експортерами сільськогосподарської продукції є США, Нідєрланди, Німєччина, Бразилія, Франція тощо. Найбільше купують сільськогосподарської продукції Китай, Німєччина, США, Великобританія, Японія, Франція тощо.

Отже, вважаємо, що всі країни світу певним чином пов'язані зі світовим ринком сільськогосподарської продукції, але залежно від загального рівня розвитку економіки, розвитку сільського господарства, кількості населення, релігійних та культурних особливостей отримують різний ступінь зиску від цього.

Висновки з проведеного дослідження. На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки.

1) Виявлено існування трьох основних типів світового ринку, об'єктом купівлі-продажу на яких є сільськогосподарська продукція. Це світовий ринок продовольства, світовий сільськогосподарський ринок та світовий ринок сільськогосподарської продукції. Світовий ринок сільськогосподарської продукції включає в себе міжнародні обмінні процеси, об'єктом яких є виготовлена сільськогосподарськими товаровиробниками продукція у вигляді сировини або після первинної обробки.

2) Світовий ринок сільськогосподарської продукції можна умовно розподілити на світовий ринок продукції рослинництва, світовий ринок продукції тваринництва, світовий ринок відходів сільського господарства. Кожен із зазначених ринків теж включає підвиди. Наприклад, світовий ринок зерна, світовий ринок свинини, світовий ринок біопалива.

3) На світовому ринку сільськогосподарської продукції діє значна кількість суб'єктів, які ми умовно розподілили на тих, хто виробляє сільськогосподарську продукцію, тих, хто її продає, тих, хто її купує, та на суб'єктів інфраструктурного забезпечення. Встановлено, що на світовому ринку сільськогосподарської продукції діє 157 країн світу. З них найпотужнішими експортерами є США, Нідєрланди, Німєччина, найбільшими імпортерами є Китай, Німєччина, США.

1. Мамалуй О.О. *Основи економічної теорії* / О.О. Мамулай [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pidruchniki.ws/12631113/politekonomiya>.

2. Коваленко Ю.С. *Аграрний ринок України: організація та управління* / Ю.С. Коваленко. – К. : ІАЕ УААН, 1998. – 108 с.

3. Кривончак О.В. *Сутність аграрного ринку і його раціональна побудова* / О.В. Кривончак // *Сталий розвиток економіки*. – 2011. – № 5. – С. 235–239.

4. Мороз О.О. Теоретико-методологічні аспекти сучасної парадигми аграрного ринку / О.О. Мороз // Вісник Вінницького політехнічного інституту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://visnyk.vntu.edu.ua/article/view/91>.
5. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств : [підручник] / В.Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
6. Гофман М.О. Економічна сутність аграрного ринку / М.О. Гофман [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.pdaa.edu.ua/sites/default/files.
7. Козик В.В. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини / В.В. Козик [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://readbookz.com/pbooks/book-37/ua/chapter-1920>.

E-mail: timofanyu@yandex.ru